

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 5

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

October 2024

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
October 2024

Tashkent 2024

MUALLIFLIK HUQUQINI MUHOFAZA QILISHNING AYRIM MASALALARI

Muradova Ruxshona Murod qizi

Chirchiq davlat pedagogik universiteti talabasi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti akademik litseyi o'qituvchisi

Abstract: *the article discusses in detail some issues of copyright protection, which are part of the objects of intellectual property rights. The shortcoming in this area and the issues of their elimination are highlighted.*

Key words: *copyright, public display of a work, making a work public, author, publish, publishing house.*

Аннотация: *В статье подробно исследованы некоторые вопросы защиты авторских прав, входящих в состав объектов права интеллектуальной собственности. Выделены недостатки в этой области и вопросы их устранения.*

Ключевые слова: *Авторские прав, публичный показ произведения, обнародование произведения, автор, публикация, опубликовать*

Kirish

Inson huquqlarining ajralmas qismi hisoblangan mualliflik huquqini jahon miqyosida xavfsizligi va muhofazasini ta'minlash, uning muhofazalanganlik darajasini yanada kuchaytirish iqtisodiyotning yanada taraqqiy etishiga ko'maklashadi. Shu boisdan ham dunyo hamjamiyatida, xususan bizning davlatimizda ham mazkur sohaga e'tibor, ilmiy-tadqiqot loyihalarini qo'llab-quvvatlash, huquqiy norma va mexanizmlarini yanada takomillashtirish ishlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Intellektual mulk hamda mualliflik huquqi boshqa obyektlari muhofazasining kafolatlanishi rivojlangan mamalakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy taraqqiyotiga hissa qo'shayotgan asosiy omillardan biri desak, mubolag'a bo'lmaydi. Bu sohada keng qamrovli islohotlar o'tkazish hamda mexanizmlarini munosib tarzda takomillashtirish borish bugungi kunning talabi hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Mualliflik huquqi ijodiy faoliyat natijasi hisoblangan fan, adabiyot, san'at asarlarini yaratish, ulardan turli ko'rinishlarda foydalanish, ayirboshlash natijasida vujudga keladigan munosabatlarni tartibga soladi. Avstriyalik olim Valter Dilnes: "Yevropada kitobning chop etilishi mualliflik huquqining paydo bo'lishiga olib keldi", deya ta'kidlagan edi.¹

Mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridayoq mualliflik huquqini himoya qilishga qaratilgan milliy qonunchilik tizimini shakllantirga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, 1996-yil 24-aprelda "Jurnalistika faoliyatini himoya qilish

---

¹ Вальтер Дилленц. "Авторское право: прошлое и настоящее. Что дальше?"-М.: "Юридическая литература". 1988. – С. 7.

to'g'risida"gi, 1997-yil 25-dekabrda "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi, 1998-yil 26-dekabrda "Reklama to'g'risida"gi hamda 2006-yil 23-martdagi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunlarning qabul qilinganligi mualliflik huquqini muhofaza qilinishining qonunchilik tizimida yaratilganidan dalolat berdi. Bundan tashqari, Fuqarolik kodeksida intellektual mulkka oid munosabatlarni tartibga soladigan huquq institutining ajratilganli mualliflik huquqiga katta e'tibor borligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida mualliflarning shaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlari, mualliflik shartnomalari, mualliflik huquqining subyekt va obyektlari, himoya muddati, turdosh huquqlar subyektlari bo'lgan ijrochilar, teleradio organlari, ijro yozuvini amalga oshiruvchi shaxslarning ham huquqlari alohida moddalarda berib o'tilgan.

Mualliflik huquqining subyekt – asar muallifi hisoblanadi. Qonunchiligimizga ko'ra, muallif bu ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs hisoblanadi. Mualliflik huquqida muallif asardan har qanday shaklda va har qanday usulda foydalanishda mutloq huquqlarga ega. Masalan, asar nusxasini olish, asarni omma oldida namoyish etish, asarni oshkor qilish va boshqalar. Muallif asarni omma oldida namoyish etishi bu asarning asl nusxasi yoki nusxasini bevosita yoxud plyonka, diapozitiv, televizion kadr yordamida yoki biron-bir boshqa texnika vositalari orqali ekranda ko'rsatish, shuningdek audiovizual asarning ayrim kadrlarini ularning ketma-ketligiga rioya etmasdan omma uchun ochiq joyda yoki ayni bir oila a'zolari bo'lmagan shaxslarning keng doirasi hozir bo'lgan joyda ko'rsatishiga aytiladi.² Mualliflik huquqi ijodiy faoliyat natijasi bo'lmish fan, adabiyot va san'at asarlariga nisbatan, ularning maqsadi va qadr-qimmatini, shuningdek ifodalanish usulidan qat'i nazar, tatbiq etiladi.

Muhokama

Zamon taraqqiy etgani sari intellektual mulk obyektlariga nisbatan mualliflik huquqi muhofazasini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan muammolar uchrab turadi. Jahon miqyosida mualliflarning mualliflik huquqini himoya qilish dolzarb masala hisoblanadi. Chunki zamonamizda Internet, nusxa ko'chirish va boshqa ushbu sohani muhofazasiga dahl soluvchi jihatlar ko'payib ketgan. Ayniqsa, bu adabiyot, san'at hamda fan sohalarida ko'proq uchraydi. Mualliflik huquqini himoya qilish hamda uni tasdiqlash usullarini AQSH qiyosida ko'rib chiqsak.

Bir qancha davlatlarda muallif yaratgan asarini o'ziga o'zi rasmiy elektron pochta orqali jo'natadi. Bunda muallif tomonidan asar nusxasiga sanani qo'yib, imzolab, uni pochta orqali o'zining elektron pochta-siga yuboriladi va bu konvert ochilmaydi. Lekin bu usul nizoli hisoblanadi. Ya'ni buni isbotlash masalasi katta vaqt oladi. Bundan tashqari, AQSHning "Mualliflik huquqi to'g'risida"gi qonunning 411-moddasiga muvofiq, AQSH

---

² O'zbekiston Respublikasining Qonuni Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida(Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son; 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021-y., 03/21/709/0808-son)

Mualliflik huquqi idorasining mualliflik huquqini ro'yxatdan o'tganligi to'g'risidagi guvohnomasi federal sudga mualliflik huquqining buzilishi to'g'risidagi da'voni topshirishhi uchun zaruriy shart hisoblanadi. Ya'ni AQSH qonunchiligiga ko'ra, asarni muallif o'ziga yuborishi muallifning mualliflik huquqini tasdiqlamaydi. 1978-yilda qabul qilingan AQSH ning "Mualliflik huquqi to'g'risida"gi qonunida mualliflik huquqini AQSH mualliflik huquqi Byurosi ro'yxatdan o'tkazishning belgilanishi mualliflik huquqi yuzasidan vujudga keladigan nizolarning oldini olishga ko'maklashadi. Mualliflik huquqini ro'yxatdan o'tkazish Bern konvensiyasi qoidalarida belgilanmaganligi, ya'ni mualliflik huquqini tasdiqlash uchun uning muayyan davlat organlaridan ro'yxatdan o'tkazishning talab etilmasligi to'g'risidagi normaga qaramasdan, AQSH mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunchiligining o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.

Budan tashqari o'zimizning mustaqil O'zbekistonda ham mualliflik huquqining muhofazasi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasi bilan kafolatlab qo'yilgan. Bu esa boshqa qonunlarga asos bo'lib xizmat qiladi. Shu o'rinda qonunchiligimizda muallifga nisbatan ham talablar qo'yilgan bo'lib, bunga ko'ra muallif o'z asari orqali konstitutsiyaviy tuzumga qarshi, zo'ra vonlik yoki behayolikni targ'ib qilish, boshqalarning huquqini poymol qilish maqsadlarini ko'zlamasligi lozim. Muallif asarni yaratishda yoki e'lon qilishda agarda u davlat sirlari, shaxsiy sirlar yoxud boshqalarning qonuniy manfaatlarini bilan bog'liq bo'lmasa, oldindan ruxsat olish, asar mazmunini nazoratdan o'tkazish talab etilmaydi. O'zbekiston Respublikasi Fuqorolik kodeksining 1041-moddasida mualliflik huquqining yana bir asosiy qoidalaridan biri muallif huquqlarining vujudga kelishi, uni muhofaza etish, asarni yaratish fakti asosida vujudga kelishi qandaydir rasmiyatchiliklarga rioya etilishining talb etilmasligi o'z ifodasini topgan.

Mualliflarning asarlarini yaratish va ulardan foydalanishda ma'naviy va moddiy manfaatdorligini har tomonlama muhofaza etish ham qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan. Ushbu tamoyil mualliflik huquqiy munosabatlari qatnashchilarining huquq va burchlarini belgilovchi me'yorlardagina emas, balki subyektiv huquqlarni amaga oshirish kafolatlarida, muallif huquqlarini muhofaza etish bo'yicha davlat organlari zimmasiga yuklangan majburiyatlarda, buzilgan muallif huquqlarining himoya qilinishni ta'minlovchi me'yorlarda ham o'z ifodasini topgan.

Lekin jamiyatimizda ko'plab mualliflik huquqlari buzilgan holatlarga duch kelamiz. Ayniqsa, adabiyot sohasida. Misol uchun, G'arb mamlakatlarida muallifdan asarni huquqini olish uchun yurist shug'ullanadi. Odatda, ularda mualliflarning mualliflik huquqi bilan shug'ullanuvchi agenti bo'ladi. Biror kitob tanlangach, huquqshunos avval nashriyoti tarjima qilmoqchi bo'lgan tili uchun mualliflik huquqi bo'sh yoki bo'sh emasligini tekshiradi. Agar bo'sh bo'lsa, muzokara boshlanadi. Agar ikkala taraf xohish-shartlarini qabul qilsa, elektron shartnoma tuziladi. Muallif to'lovnoma taqdim etadi. To'lovdnn so'ng, ikkinchi tomon mualliflik huquqiga ega bo'ladi. Faqat muallifga

ikkinchi tomon nechta kitob, qanday holatda chop etilgani to'g'risida doimiy ma'lumotlarni berib bordi. Bizda esa, 2010-yilgacha deyarli muallifga mualliflik haqqi deyarli to'lanmagan. Hozirda esa bunga ancha e'tibor kuchaygan.

Bizda mualliflik huquqining himoya mexanizmi anchagina yomon. Bilishimcha, mamlakatimiz Butunjahon Savdo tashkilotida faqatgina kuzatuvchi sifatida ishtirok eta oladi. Bu tashkilotga a'zo bo'la olmayotganing asosiy sababi esa intellektual mulk sohasidagi kamchilklarimiz hisoblandi. Bu borada dunyodagi ahvoli eng yomon bo'lgan 23 mamalakatdan biri hisoblanarkanmiz. Misol uchun, qalbaki kitoblarni olaylik. Hilol Nashrning bergan ma'lumotiga ko'ra, qalbaki kitoblar orqali nashriyot ko'pgina muammolarga uchragan. Birgina "Baxtiyor oila" kitobining qalbakilashtirilgani Tataristondan Qirg'izistonga 5500 adadda kirib kelayotganda qo'lga olingan. Ammo bu birgina holat emas edi. Bozorda soxtalashtirilgan kitoblar tarqalib bo'lingani sababli, nashriyot tomonidan ayrim do'konlardan yigirma-o'ttiztalab soxta kitoblarni yig'ishtirib kelishgani va bu holatlar ularga jiddiy zarar yetkazganligi ta'kidlanadi. Fikrimcha, ko'p holatlarda bunday vaziyatlarga sabab tarbiyaviy nuqsonlarimizda deb o'ylayman. Chunki insonga qanchalar cheklovlar qo'ymaylik, uning axloqiga boshqa insonning mulkini ruxsatisiz olish, nusxalash va boshqa jihatlar hiyonat ekanligini singdirmasak bunday vaziyatlar takrorlanaveradi.

"Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunning 61-moddasida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonunchilikni buzganlikda aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar. Buning huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Fuqorolik kodeksin 14-moddasi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi 155-moddasining to'rtinchi qismi va Jinoyat kodeksining 149-moddalarida belgilab qo'yilgan. Bu orqali qonunchiligimizdagi mualliflik huquqining muhofazasi asoslari belgilab qo'yilganligini ko'rishimiz mumkin.

Jinoyat kodeksining 149-moddasida "Tafakkur mulki obyektiga nisbatan mualliflik huquqini o'zlashtirib olish, hammualliflikka majburlash, shuningdek, tafakkur mulk obyektlari to'g'rsidagi ma'lumotlarni ular rasman ro'yxatdan o'tkazilgunga yoki e'lon qilingunga qadar muallifning roziligisiz oshkor qilish" javobgarlikka sababchi bo'ladi.³ Mualliflik huquqini o'zlashtirib olish (plagiat) o'zgalarning mualliflik asari, ixtirosi, foydali modeli, sanoat namunasi yoki intellektual mulkning boshqa obyektidan o'zining nomi bilan foydalanishda (to'liq yoki qisman) ifodalanadi. Xususan, o'zgalarning mualliflik asaridan foydalanish deganda, asarni ommalashtirish (kitobni nashr qilish, kompakt-disk, kompyuter dasturlari tayyorlash va h.k), asar nusxalarini tarqatish (sotish, almashtirish), asarni omma oldida namoyish qilish (asarni ko'rgazmada namoyish etish), asarni omma oldida ijro etish (qo'shiqni ijro etish, sahnalashtirish va h.k) tushuniladi.

---

³ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son)

Mutlaq huquq obyekti bo'lgan intellektual mulkda boshqa shaxslar faqat huquq egasining roziligi bilangina foydalanishlari mumkin. Shuning uchun intellektual mulkdan qonunga amal qilmagan holda foydalanishi bu huquqning qo'pol buzilishi hisoblanadi. Jumladan, tadbirkorlik subyektlarining intellektual faoliyati natijalarini o'zlashtirib olish Jinoyat kodeksini 149-moddasi bilan tavsiflanishi mumkin. Agar intellektual mulk obyektlari moddiy qimmatlikka ega bo'lsa, aybdorning qilmishlari talon-taroj sifatida baholanadi.

Intellektual mulk obyektiga nisbatan hammualliflikka majbur etishda, intellektual mulk obyektining egasi bo'lgan muallifga turli yo'llar bilan ta'sir o'tkazish, ya'ni aybdorning o'zi tomonidan hamda uning talabi bilan intellektual mulk obyektini yaratishda bevosita ishtirok etmagan boshqa shaxslar tomonidan ta'sir o'tkazish tushuniladi. Ya'ni boshqa shaxslar mualliflar jamoasi tarkibiga qo'shishga oid ta'sir o'tkazishdir. Bu davrda jabrlanuvchiga nisbatan huquqiga oid ta'sirlar turlicha bo'lishi mumkin. Misol uchun, muallifning o'zi yoki yaqinlariga nisbatan jismoniy kuch ishlatish bilan tahdid qilish, qiynash yoki qonuniy imtiyozlardan mahrum etish bilan qo'rqitish shular jumlasiga kiradi.

Intellektual mulk obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni ular rasman ro'yxatdan o'tkazilgunga yoki e'lon qilingunga qadar muallifning rozilgisiz oshqor qilishda esa ushbu obyektlar to'g'risidagi axborotni ommaviy axborot vositalarida chop etish, konferensiyalarda nutq so'zlash yoki boshqa oshkor etish usullarini qo'llab, hech bo'lmaganda bir kishini ogoh etilishi hisoblanadi. Ko'rib turganimizdek, qonunchiligimizda mualliflik huquqining barcha sohalari muhofazasi atroflicha qamrab olingan.⁴ Ammo bu ushbu sohada huquqiy bo'shliqlarning yo'qligini anglatmaydi. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, mualliflik huquqlari intellektual faoliyat tarkibiga kirganligi uchun hozirgi kunda yurtimizda amaldagi sudlarga qo'shimcha ravishda yangi, intellektual mulk masalalariga ixtisoslashgan sudlar institutini shakllantirish kerak. Hozirgi intellektual mulk obyektlarini samarali himoya qilishga ehtiyoj mavjudligi sababli ushbu masalani sinchkovlik bilan o'rganuvchi malakali sudyalar, kadrlarga ehtiyoj katta. To'g'ri qonunchiligimizda ushbu sohaga doir huquqiy asoslar belgilab qo'yilgan. Ammo uning himoya mexanizmini ta'minlash og'riqli nuqtamiz hisoblanadi. Mualliflik huquqini haqiqatan himoya qilinishi uchun ta'sirchan mexanizmlar ishlab chiqilishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qonunchiligimizda mualliflik huquqini himoya qilish uchun yetarlicha usullar mavjud emas. Ularning muhofazasi uchun ko'proq texnologiyalar ishlab chiqish kerak. Ya'ni himoya mexanizmini shakllantirish lozim. Mahsulotlarni soxtalashtirishni oldini olish kerak. Chuki, mahsulotni soxtalashtirish

---

⁴ M.X.Rustambayev, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharhlar. Maxsus qism. T: Toshkent "Yuridik adabiyotlar publish" 2021

innovatsiyalarni o'ldiradi. Ushbu sohaning muhofazasini ta'minlash bilan iqtisodiy taraqqiyot hamda mamlakatni investitsion jozibadoligini oshirish mumkin.

Mualliflik huquqining himoya qilinishi muallifga ijodiy rag'batlanish hisoblanadi. Chunki, ijodkor o'z huquqlari har tomonlama himoyalanganligini bilsagina ijod qilishda davom etadi. Bu orqali jamiyat yanada taraqqiy etilishi ta'minlanadi. Shu orqali, yangi texnaolgiyalar, badiiy asarlar hamda yangi san'at asarlari vujudga keladi

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (xavfsizligi ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son).
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son).
4. M.X.Rustambayev, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharxlar. Maxsus qism. T: Toshkent "Yuridik adabiyotlar publish" 2021.
5. I.B.Yakubova. "Mualliflik huquqi". O'quv qo'llanma.-T: TDYU nashriyoti, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasining Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonuni (*Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021-y., 03/21/709/0808-son*).
7. "Xalqaro xususiy huquq" darslik.-T: Toshkent nashriyoti, 2008.
8. Bowker, R.R. Copyright: Its history and ist Law, Houghton Mifflin.-P.26
9. Вальтер Дилленц. "Авторское право: прошлое и настоящее. Что дальше?"- М.: "Юридическая литература". 1988. –С. 7.
10. Daryo.uz.
11. Civil.uz.

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
5-son

Nashr qilingan sana: 25.10.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172